

**Livslångt lärande**

**på frammarsch**

**Högskolornas förberedelser för  
det nya omställningsstudiestödet**

2022

UNIONEN

# Innehåll

Sammanfattning.....	2
Bakgrund.....	4
Enkäten .....	7
Målgrupp .....	7
Resultat.....	9
4 av 5 lärosäten förutspår ökad efterfrågan på utbildning för yrkesverksamma .....	9
Många tror på distansutbildning .....	10
Deltid vanligare än heltid.....	12
Lärosätena tror inte på fler kvällskurser .....	12
Fokus på fristående kurser.....	13
Mycket på grundnivå, mer på avancerad nivå .....	14
Stor bredd vad gäller ämnen.....	15
Prognoserna ligger nära tjänstemännens efterfrågan.....	16
Något fler efterfrågar kurser på deltid.....	17
Blended learning är populärt.....	17
Juridik och samhällsvetenskap populärast .....	17
Lärosätena anpassar det reguljära utbildningsutbudet .....	19
Validering: Många gör lite .....	20
Resurser är ett hinder för att utveckla utbildningsutbudet .....	21
Slutsatser och förslag.....	24
Lärosätena räknar med fler yrkesverksamma studenter .....	24
Lärosätena utvecklar sitt arbete med livslångt lärande .....	24
Resurser den största stöttestenen .....	25
Förslag.....	27
Reformera resurstilldelningssystemet .....	27
Inför långsiktiga resurser utanför takbeloppet.....	27
Följ upp lärosätenas livslångt lärande-uppdrag.....	28
Utveckla högskolornas arbete med validering.....	28

# Sammanfattning

Universitet och högskolor har en central roll när det nya omställningsstudiestödet införs den 1 oktober 2022. För att omställningsstudiestödet ska nå sin fulla potential behöver det finnas ett utbildningsutbud som passar för de yrkesverksamma som stödet riktar sig till. Omställningsstudiestödet möjliggör studier på olika utbildningsnivåer och bland tjänstemännen är efterfrågan särskilt stor på högskoleutbildning. Hur väl högskolorna lyckas möta efterfrågan bland de yrkesverksamma, är avgörande för att omställningsstudiestödet ska göra maximal nytta för individen såväl som för samhället.

För att ta reda på hur lärosätena förbereder sig på att allt fler yrkesverksamma kommer att söka sig till högre utbildning de närmsta åren, så har Unionen genomfört en enkätundersökning. Undersökningen har riktat sig till utbildningsansvariga vid samtliga fakulteter eller motsvarande organisationsenheter vid Sveriges universitet och högskolor. Enkäten innehåller frågor om fakulteternas förväntningar, vilka åtgärder de vidtar för att möta förändringarna, samt vad de upplever för hinder för att kunna anpassa sig till utvecklingen.

Enkäten har besvarats av 48 av 116 fakulteter, vilket ger en svarsfrekvens om 41 %. Av svaren framgår att lärosätena är inställda på en ökad efterfrågan på utbildningar för yrkesverksamma de kommande två åren. Lärosätena förutspår framförallt en ökning av fristående kurser, utbildning på deltid samt distansutbildningar. Ungefär lika många förväntar sig ett ökat söktryck på grundnivå som på avancerad nivå, men färre tror att omställningsstudiestödet kommer att leda till att efterfrågan ökar på forskarutbildning.

Vi har även frågat lärosätena vilka ämnen de tror påverkas av det ökade söktrycket. Det vanligaste är att lärosätena nämner samhällsvetenskap, ekonomi och juridik, något som också motsvarar det största utbildningsområdet inom högskolorna sett till antalet studenter. Därefter lyfter lärosätena fram utbildningar kopplade till vissa bristyrken och yrken som är särskilt viktiga för omställningen inom svensk industri: Data/IT, Teknik- och ingenjörsvetenskap, AI och hållbarhet.

När vi jämför lärosätenas svar med den bild som privatanställda tjänstemän själva ger kring sitt studieintresse så överensstämmer de förhållandevis väl.

Svaren visar också att många universitet och högskolor har börjat

se över och anpassa sitt kursutbud för att svara mot en större efterfrågan på utbildning för yrkesverksamma. Resultaten påvisar viss bredd i lärosätenas sätt att hantera förändringen, där några högskolor till exempel satsar på öppna nätbaserade kurser, några ser över sina antagningssystem och några fördjupar sin samverkan med näringslivet. På det hela taget kan vi se en rörelse i rätt riktning, även om många lärosäten givetvis skulle kunna göra mer. Det gäller inte minst validering, som visserligen är resurskrävande men där vi tror att det finns en stor outnyttjad potential. Eftersom det livslånga lärandet sker i så nära samband med arbetslivet, så skulle många lärosäten också ha glädje av att fortsätta utveckla och prioritera samverkan med arbetsgivare och arbetstagarorganisationer.

Avslutningsvis har vi tillfrågat fakulteterna om vilka hinder som finns för att högskolorna bättre ska kunna anpassa utbildningsutbudet för yrkesverksamma. Det absolut vanligaste svaret handlar om resurser. Många lärosäten uppger att de inte har utrymme att inrätta nya utbildningar utan att samtidigt lägga ner andra utbildningar. Dagens resurstilldelningssystem ger skeva incitament som styr bort från livslångt lärande och snarare uppmuntrar lärosätena att satsa på långa programutbildningar för ungdomsstuderande. Om lärosätena verkligen ska kunna satsa mer på det livslånga lärandet så behövs en ny anslagstilldelning som kan användas till nya kurser för yrkesverksamma.

Utifrån den nulägesbild och den problembeskrivning som följer av svaren, så har vi avslutningsvis formulerat ett antal förslag:

- Reformera resurstilldelningssystemet
- Inför långsiktiga resurser för livslångt lärande utanför takbeloppet
- Följ upp lärosätenas uppdrag att främja med livslångt lärande
- Utveckla lärosätenas arbete med validering

# Bakgrund

Den 1 oktober 2022 införs det nya omställningsstudiestödet, som går att söka för studier från och med 1 januari 2023. Omställningsstudiestödet riktar sig till personer som är etablerade på arbetsmarknaden men behöver vidareutbilda eller skola om sig. Stödet går att söka för motsvarande ett års heltidsstudier på olika utbildningsnivåer, till exempel yrkeshögskola, komvux, folkhögskola och högskolestudier på grundnivå, avancerad nivå samt forskarutbildning.

Regeringen beräknar att uppemot 40 000 yrkesverksamma kommer att studera med omställningsstudiestöd varje år.<sup>1</sup> Detta beräknas utifrån att de totala kostnaderna inte får överstiga ett på förhand givet belopp, samt skattningar av hur många som kommer att nyttja stödet på heltid respektive deltid.

Enligt regeringens beräkning skulle närmare hälften av de nya studenterna välja högskolan som utbildningsform – 17 560 av de 40 000 individerna. Det kan ställas i relation till att 380 000 individer ansökte till högskoleutbildning inför höstterminen 2022, eller att det för hela läsåret 2020/21 fanns 450 000 registrerade studenter. Högskolorna kan alltså förvänta sig en ökning av antalet ansökningar med omkring 5 procent när omställningsstudiestödet är full utbyggt år 2026.

Ansvaret för att hantera denna förändring faller på högskolorna själva. Varje lärosäte fattar själv beslut om vilka utbildningar man ska erbjuda, vilka målgrupper man riktar in sig mot samt på vilket sätt utbildningen ska genomföras. I uppdraget ingår att anpassa utbildningsutbudet efter studenternas efterfrågan och arbetsmarknadens behov. Sedan 1 juli 2021 har lärosätena dessutom ett tydligare uppdrag att främja det livslånga lärandet, det vill säga sådan utbildning som inte enbart riktar sig till unga nybörjarstudenter.

Ändå är det inte givet att tillskottet om närmare 20 000 nya sökande kan ske utan svårigheter.

Fram till coronapandemin minskade andelen kortare kurser på högskolan under många år, till förmån för programutbildningar som tenderar att locka yngre målgrupper. Sedan läsåret 2019/20

<sup>1</sup> Omställningsstudiestöd – För flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden (Ds 2021:18) s. 300.

har trenden vänt, men utbildningsutbudet har fortfarande en tydlig betoning på programutbildningar.<sup>2</sup>

Samtidigt är det svårt att bedöma hur väl det nuvarande utbildningsutbudet svarar mot det framtida behovet. Systemet för planering och dimensionering av utbildningsutbudet är tänkt att till stor del styras av efterfrågan. Lärosätenas anslag baseras på antalet studenter och studenternas genomströmning, vilket innebär att de inte får någon ersättning för tomma platser. Det ger incitament att förändra eller lägga ner utbildningar med dåligt studentunderlag och istället satsa på utbildningar som studenterna efterfrågar. Det här systemet har visat sig fungera förhållandevis bra över tid. Det är dock främst känsligt för historiskt uppvisad efterfrågan, och det är inte självklart att det leder till att lärosätena snabbt utvecklar utbildningsutbudet för att möta kommande förändringar. Lärosäten som förutser framtida utveckling och startar nya utbildningar ”för tidigt”, innan det finns en tillräcklig efterfrågan hos studenterna, tar en ekonomisk risk jämfört med om de väntar tills studentunderlaget är mer säkert.

Men yrkesverksammas möjligheter att studera vid rätt utbildning är inte bara avhängig att lärosätena erbjuder attraktiva utbildningar, utan påverkas även av hur väl de yrkesverksamma kan konkurrera om de utbildningsplatser som erbjuds. Ansökan och antagning för de som planerar att studera med omställningsstudiestöd sker inom samma system som för dagens studenter. Läsåret 2020/21 gick det ungefär 2,2 sökande per antagen student. Antagningskvoten var bara marginellt högre bland äldre studenter: 2,3 sökande per antagen i gruppen 35 år eller äldre. Det innebär att äldre personer idag har ungefär lika goda chanser att komma in på en utbildning som yngre personer. Om fler äldre studenter ansöker till utbildning efter att omställningsstudiestödet införs, så är en tänkbar effekt att antagningskvoten blir något högre för samtliga grupper: Det blir helt enkelt lite svårare att bli antagen.

Det finns alltså flera faktorer som gör det osäkert hur möjligheten kommer att se ut för yrkesverksamma att ta del av relevanta utbildningar när omställningsstudiestödet införs: Kommer utbildningsutbudet att motsvara behoven hos de nya grupperna av sökande? Finns det kapacitet att ta emot fler studenter eller kommer det snarare resultera i en högre konkurrens mellan olika grupper av sökande? Vad gör högskolorna för att möta utvecklingen? Finns det

<sup>2</sup> Se exempelvis UKÄ årsrapport 2022, s 17.

hinder som de inte kan lösa själva? Denna rapport är ett försök att besvara dessa frågor.

# Enkäten

För att få en bild av hur högskolesektorn planerar att möta de förändringar som kan uppstå när omställningsstudiestödet införs, så har Unionen skickat ut en enkät till utbildningsansvariga på fakultetsnivå vid samtliga svenska lärosäten. Enkäten innehöll frågor om hur fakulteterna bedömer att söktrycket kommer att förändras till följd av det nya omställningsstudiestödet, vilka insatser de planerar att genomföra för att möta de nya behoven, samt vilka utmaningar de upplever. Syftet var att få en helhetsbild av lärosätenas förväntningar gällande efterfrågan och möjligheten att tillhandahålla utbildning för yrkesverksamma när omställningsstudiestödet införs.

## Målgrupp

Enkäten skickades till ansvariga för utbildning på fakultetsnivå eller motsvarande.

Lärosätenas ansvar för planering av utbildningsutbudet är uppdelat på olika nivåer. Det kan vara svårt för ett större lärosäte med en stor bredd av utbildningar att ge en samlad beskrivning som ger en tillräckligt nyanserad bild av de kommande förändringarna. Troligtvis påverkas alla utbildningsämnen olika av att det kommer fler yrkesverksamma till högskolan, och en aggregerad beskrivning från samtliga ämnen riskerar att gå miste om intressanta skillnader. Samtidigt är det inte säkert att alla institutioner har hunnit göra sig en klar bild av vad omställningsstudiestödet kommer att innebära för dem. Institutionerna är dessutom så många till antalet att det rent praktiskt skulle vara svårare att sammanställa kontaktuppgifter och skicka ut enkäten till samtliga. På grund av dessa problem med ledningsnivån såväl som institutionsnivån så skickades enkäten till fakulteterna. De kan ge en mer nyanserad bild än lärosätesledningarna samtidigt som de kan ge en mer övergripande bild och utgör ett mer hanterbart antal än institutionerna.

Ett uppenbart problem med beslutet att skicka enkäten till fakulteterna, är att fakultetsindelningen inte längre är formellt reglerad och därför inte finns kvar på alla lärosäten. Vid de lärosäten som inte följer den traditionella fakultetsindelningen, skickades enkäten istället till den nivå som bäst motsvarade den äldre fakultetsindelningen i ämnesområden. I en del fall har det varit akademier eller skolor, i andra fall har det varit hela lärosätet. De exakta mottagarna har varierat, alltifrån dekaner, utbildningsledare, fakultetschefer till fakultetens funktionsmail. I utskicket har det dock gjorts

tydligt att enkäten var riktad till den på fakulteten som är ansvarig för utbildningsfrågor.

Enkäten skickades ut den 28 februari 2022 och var öppen till och med den 29 mars, alltså ungefär en månad.

# Resultat

48 av 116 fakulteter besvarade enkäten, vilket innebär en svarsfrekvens om 41,4 %.

Totalt finns 26 av landets 49 lärosäten representerade i svaren, vilket motsvarar 53 %. Stora och medelstora lärosäten är överrepresenterade bland de som har svarat. Av den totala utbildningsvolymen som produceras vid svenska universitet och högskolor, finns 81 % av studenterna (helårsekvivalenter) genom sitt lärosäte representerade i svaren.

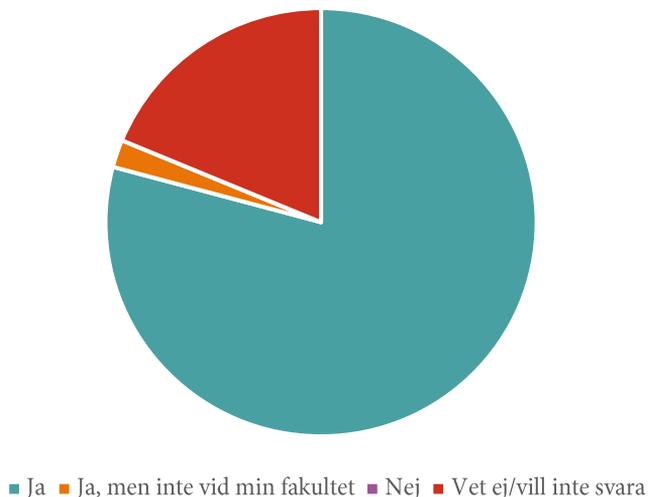
## **4 av 5 lärosäten förutspår ökad efterfrågan på utbildning för yrkesverksamma**

38 fakulteter uppger att de räknar med en ökning i efterfrågan på utbildning för yrkesverksamma och livslångt lärande de närmsta två åren. Det motsvarar 79,2 %. Därutöver svarade en fakultet att de räknar med att efterfrågan på sådan utbildning kommer att öka på lärosätet, men inte på den egna fakulteten.

Ingen fakultet svarar att efterfrågan kommer att minska.

Nio fakulteter svarar att de inte vet eller inte vill svara huruvida de räknar med någon sådan förändring.

## Kommer efterfrågan på utbildning för yrkesverksamma att öka?



**Fråga:** Räknar ni med någon förändring i efterfrågan på utbildning för livslångt lärande de närmsta två åren? och följdfrågan Hur många fler/färre sökande tror ni att det rör sig om? där samtliga svar angav en ökning.

Enkäten innehöll även frågor om vilken typ av utbildningar som fakulteterna trodde skulle påverkas av dessa förändringar. Varje fakultet fick här ange om de förutspådde förändringar i efterfrågan gällande olika distributionsformer, studietakt, utbildningsnivå samt kurser respektive programutbildningar. Det gick att välja flera svarsalternativ samtidigt.

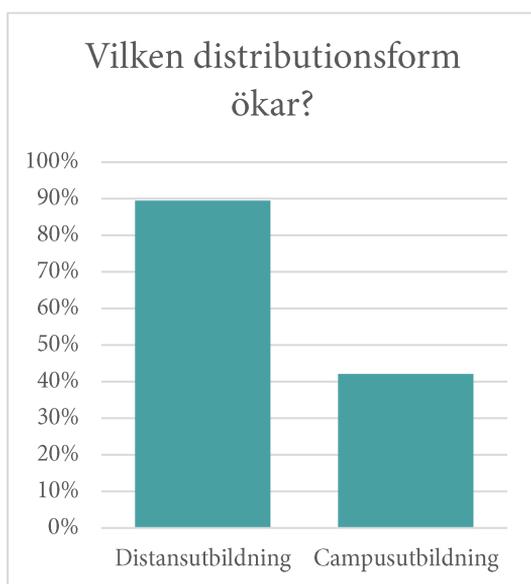
### Många tror på distansutbildning

Det är vanligare att fakulteterna räknar med en ökad efterfrågan på distansutbildning jämfört med campusförlagd utbildning. Av de totalt 38 fakulteter som räknar med en ökad efterfrågan på utbildning för yrkesverksamma, räknar 34 med en ökad efterfrågan på **distansutbildning**, vilket motsvarar 89 %. En fakultet svarar att efterfrågan kommer att vara oförändrad. Ingen svarar att efterfrågan på distansutbildning kommer att minska. Tre fakulteter svarar att de inte vet.

16 fakulteter räknar med en ökning vad gäller **campusförlagd**

utbildning, vilket motsvarar 42 %. 18 svarar att efterfrågan på campusutbildning kommer att vara oförändrad, 1 svarar att den kommer att minska och tre svarar att de inte vet.

Begreppet distansutbildning innefattar även utbildning som mestadels genomförs på distans men som även innehåller campusförlagda moment, så kallad *blended learning* eller *hybridutbildning*. Enkäten gav ingen definition av ”distansutbildning”, utan utgick från att lärosätena skulle tillämpa sin egen förståelse av begreppet. UKÄ har tidigare konstaterat att många lärosäten räknar in *blended learning* inom ramen för begreppet distansutbildning. Detta är också konsekvent med den definition som ges i UKÄ:s begreppsmanual.<sup>3</sup>



*Andel av fakulteterna som har svarat att de räknar med en ökad efterfrågan för respektive distributionsform, till följd av den ökande efterfrågan på utbildning för yrkesverksamma de närmsta två åren. Avser endast svar från de fakulteter som räknar med någon förändring i efterfrågan vid den egna fakulteten.*

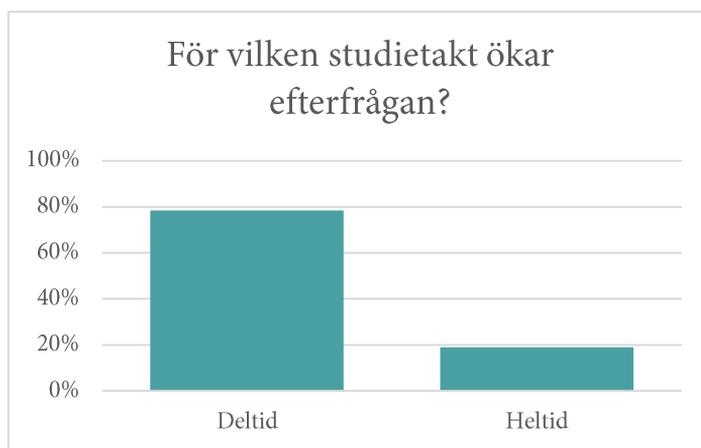
<sup>3</sup> "Distansutbildning i svensk högskola", UKÄ rapport 2017:18, s 9-11.

### Deltid vanligare än heltid

De flesta fakulteter tror att efterfrågan på deltidsutbildning kommer att öka, medan relativt få tror på någon förändring i efterfrågan på heltidsutbildning.

29 av 37 fakulteter svarar att efterfrågan på utbildning på deltid kommer att öka, vilket motsvarar 78 %. En fakultet svarar att det kommer att vara oförändrat och sju svarar att de inte vet.

Endast sju fakulteter tror att efterfrågan på heltidsutbildning kommer att öka, vilket motsvarar 19 %. 22 tror att den kommer att vara oförändrad, två tror att den minskar och sex svarar att de inte vet.



*Andel av fakulteterna som har svarat att de räknar med en ökad efterfrågan för respektive studietakt, till följd av den ökande efterfrågan på utbildning för yrkesverksamma de närmsta två åren. Avser endast svar från de fakulteter som räknar med någon förändring i efterfrågan vid den egna fakulteten.*

### Lärosätena tror inte på fler kvällskurser

Endast sju av de 38 fakulteter som räknar med en ökad efterfrågan på utbildning för yrkesverksamma, svarar att efterfrågan på kvällskurser kommer att öka. Två svarar att det kommer att minska och sju svarar att det kommer att vara oförändrat. 20 fakulteter uppger att de inte vet. Två fakulteter angav inget svar.

Kvällskurser är en form som ofta lyfts fram som särskilt lämpad för yrkesverksamma. Trots det så är det alltså en låg andel som tror att efterfrågan på kvällskurser kommer att öka. En förklaring kan vara att frågan är ställd utifrån hur omställningsstudiestödet kommer

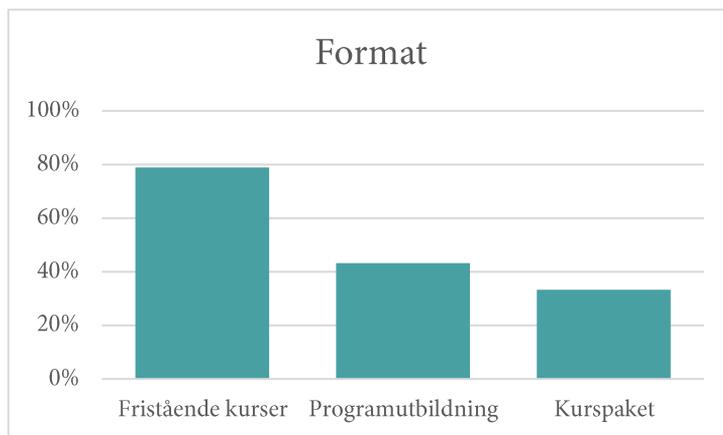
att påverka efterfrågan. Omställningsstudiestödet kommer att uppgå till ca 80 % av lönen och den som studerar med omställningsstudiestöd kommer att ha rätt till studieledighet. Det innebär betydligt bättre möjligheter för yrkesverksamma att ta ledigt från jobbet för att studera. Det är dock inte självklart att efterfrågan på kvällskurser därmed kommer att minska, vilket skulle förklara varför så många svarar att de inte vet eller inte kan bedöma om/hur efterfrågan kommer att förändras.

### Fokus på fristående kurser

Fakulteter räknar framförallt med en ökad efterfrågan på fristående kurser. 30 av 38 fakulteter räknar med att efterfrågan på **fristående kurser** kommer att öka. Det motsvarar 79 %. Tre fakulteter tror att efterfrågan kommer att minska och 3 tror att den kommer att vara oförändrad.

16 av 37 fakulteter tror att efterfrågan på **programutbildning** kommer att öka, vilket motsvarar 43 %. 18 fakulteter tror att den förblir oförändrad, en tror att den kommer att minska och två svarar att de inte vet.

Vad gäller **kurspaketet** är det framförallt fler som är osäkra. 12 fakulteter tror att efterfrågan kommer att öka, nio tror att efterfrågan förblir oförändrad. Hela 15 fakulteter svarar att de inte vet.



*Andel av fakulteterna som har svarat att de räknar med en ökad efterfrågan för programutbildning, kurspaketet respektive fristående kurser, till följd av den ökande efterfrågan på utbildning för yrkesverksamma de närmsta två åren. Avser endast svar från de fakulteter som räknar med någon förändring i efterfrågan vid den egna*

fakulteten.

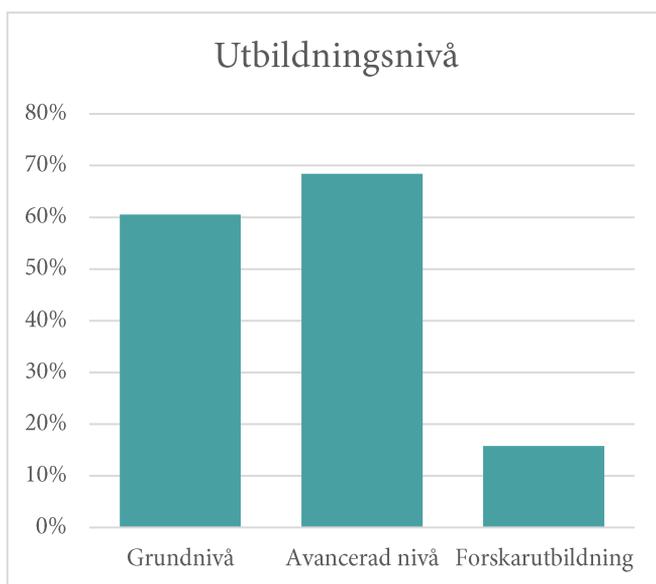
### Mycket på grundnivå, mer på avancerad nivå

Omställningsstudiestödet kommer att kunna sökas för alla tre av högskolans utbildningsnivåer: grundutbildning, utbildning på avancerad nivå och forskarutbildning. Lärosätenas bedömning är att det framförallt är grundnivå och avancerad nivå som påverkas.

23 av 38 fakulteter tror att efterfrågan kommer att öka för utbildning på **grundnivå**. Det motsvarar 61 %. 13 fakulteter tror att den kommer att vara oförändrad och två tror att den kommer att minska.

Något fler, 26 av 38 fakulteter, tror att efterfrågan kommer att öka på **avancerad nivå**, vilket motsvarar 68 %. Åtta fakulteter tror att den förblir oförändrad och fyra svarar att de inte vet. Ingen tror dock att den kommer att minska.

Av de 16 respondenter som tror att efterfrågan kommer att öka på programutbildning, så tror dock hela 14 att efterfrågan kommer att öka på avancerad nivå. 11 tror att efterfrågan kommer att öka på grundnivå.

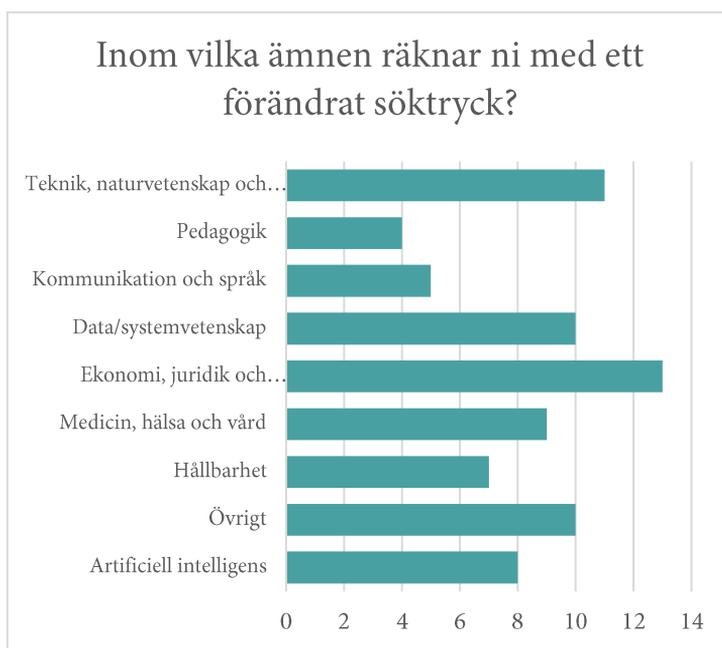


*Andel av fakulteterna som har svarat att de räknar med en ökad efterfrågan på utbildning på grundnivå, avancerad nivå respektive*

forskarnivå, till följd av den ökande efterfrågan på utbildning för yrkesverksamma de närmsta två åren. Avser endast svar från de fakulteter som räknar med någon förändring i efterfrågan vid den egna fakulteten.

### Stor bredd vad gäller ämnen

Enkäten innehöll även en fråga om vilka ämnen som fakulteterna tror att efterfrågan kommer att öka inom. Frågan besvarades i fritext, men vi har i efterhand grupperat svaren för att få en bättre överblick. Den gruppering vi har gjort utgår från de faktiska svaren, och följer alltså inte någon etablerad klassificering. Vissa kategorier ligger nära högskolans indelning i ämnesområden och delområden (exempelvis *teknik, naturvetenskap och matematik* eller *ekonomi, juridik och samhällsvetenskap*). Dessa följer dessutom den traditionella fakultetsindelningen ganska väl. Andra svar har en mer tvärvetenskaplig karaktär (exempelvis *hållbarhet, artificiell intelligens*). Alternativen i vår indelning i praktiken överlappa varandra. För varje svar har vi endast valt den kategori som ligger närmast, så att svaren bara räknas en gång.



Antal fakulteter som tror att efterfrågan kommer att förändras inom respektive kategori av utbildningar.

Inte alla respondenter har angett några exempel, och de flesta som har besvarat frågan har angett mer än ett ämne. Det går alltså inte att säga att det är fler som förväntar sig förändringar exempelvis inom kategorin ”ekonomi, juridik och samhällsvetenskap” än ”pedagogik”. Diagrammet ovan visar alltså bara vilka olika ämnen som lyfts fram.

På det hela taget finns det en förhållandevis stor bredd i lärosätenas svar:

13 av de ämnen som nämns, kan kategoriseras som *ekonomi, juridik och samhällsvetenskap*, vilket gör det till den vanligaste kategorin. Här finns alltifrån breda områden som *nationalekonomi* och *juridik*, till mer specifika ämnen såsom *regulatoriska krav och kvalitetssäkring* eller *förändringsledning*.

Totalt nämns elva ämnen inom *teknik, naturvetenskap och matematik*. Bland annat nämns fordonsteknik, kvantteknologi, beräkningsvetenskap och automation.

Totalt nämns tio ämnen inom kategorin *data/systemvetenskap*, vilket bland annat innefattar programmering, cybersäkerhet och robotik, men också de bredare kategorierna IT och systemvetenskap.

Tio svar har inte på något självklart sätt gått att gruppera tillsammans med de övriga här därför klassificerats som *Övrigt*. Här ingår exempelvis verktygs- och metodkurser, filosofi, hantverk, arkitektur och konst.

## Prognoserna ligger nära tjänstemännens efterfrågan

För att se i vilken mån lärosätenas bedömningar överensstämmer med den faktiska efterfrågan, så kan vi jämföra svaren med hur presumtiva yrkesverksamma själva beskriver sitt studieintresse. Unionen har vid flera tillfällen tagit hjälp av undersökningsföretaget Novus för att ta reda på hur studieintresset ser ut bland privatanställda tjänstemän.

En undersökning genomfördes i maj 2021. Där tillfrågades 2 147 yrkesverksamma om sitt intresse av studieledighet och synen på olika former av utbildning. Undersökningen omfattade visserligen bara privatanställda tjänstemän och representerar alltså inte hela arbetsmarknaden, men den vi anser att den ändå ger en fingervisning om hur samtliga yrkesverksamma föredrar att studera.

Ytterligare en undersökning genomfördes i april 2022. Även denna riktades till privatanställda tjänstemän, och besvarades av 2 584 individer. Även denna enkät innehöll frågor om studieintresse, bland annat om inom vilka ämnen de svarande helst skulle studera.

### **Något fler efterfrågar kurser på deltid**

Vad gäller studiernas omfattning, svarade 49 % av de privatanställda tjänstemännen 2021 att de skulle föredra att vara studielediga och studera på deltid, medan 42 % svarade att de skulle föredra att vara studielediga och studera på heltid. Intresset för deltidsstudier är alltså större, men heltid är ändå ett alternativ som många föredrar.

I enkäten till lärosätena var det dock betydligt fler som räknade med en ökad efterfrågan på studier på deltid jämfört med heltid. Lärosätena tycks alltså underskatta ökningen i efterfrågan på heltidsutbildning för yrkesverksamma.

### **Blended learning är populärt**

Vad gäller distributionsformen, svarade 49 % av de privatanställda tjänstemännen 2021 att de skulle föredra att studera på distans i kombination med fysiska träffar. 14 % svarade att de skulle föredra att studera helt på distans. 17 % svarade att de skulle föredra att studera på plats. Resterade 19 % svarade att de inte vet eller inte kommer att vidareutbilda sig.

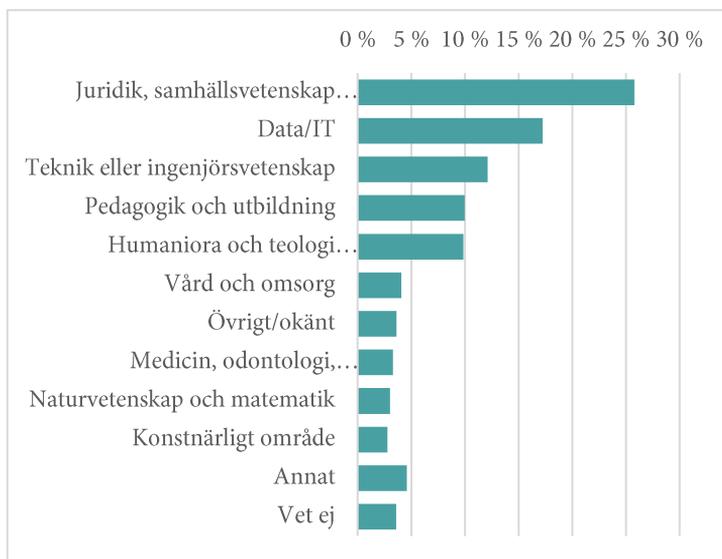
Att efterfrågan skulle vara störst på utbildningar som helt eller delvis ges på distans, återspeglas ganska väl i lärosätenas bedömning. 89 % av fakulteterna förväntar sig en ökad efterfrågan på distansutbildning, men det inbegriper alltså både renodlad distansutbildning och distansutbildning med campusförlagda moment. 42 % av fakulteterna bedömer att efterfrågan på campusförlagd utbildning kommer att öka.

### **Juridik och samhällsvetenskap populärast**

Vad gäller ämnesområden, så visar undersökningen från 2022 att *Juridik, samhällsvetenskap eller ekonomi* är det ämnesområde som flest efterfrågar. Detta motsvarar ungefär området *Juridik och samhällsvetenskap* som används inom högskolans ämnesklassificering, förutom *IT/Data* som bröts ut till ett separat svarsalternativ för att vara tydligare för respondenterna.

Det näst mest efterfrågade området var *Data/IT*, följt av *Teknik*

eller ingenjörsvetenskap. Detta gäller både för samtliga privatanställda tjänstemän, och för de privatanställda tjänstemän som uppger att de har ett stort intresse av att studera vidare.



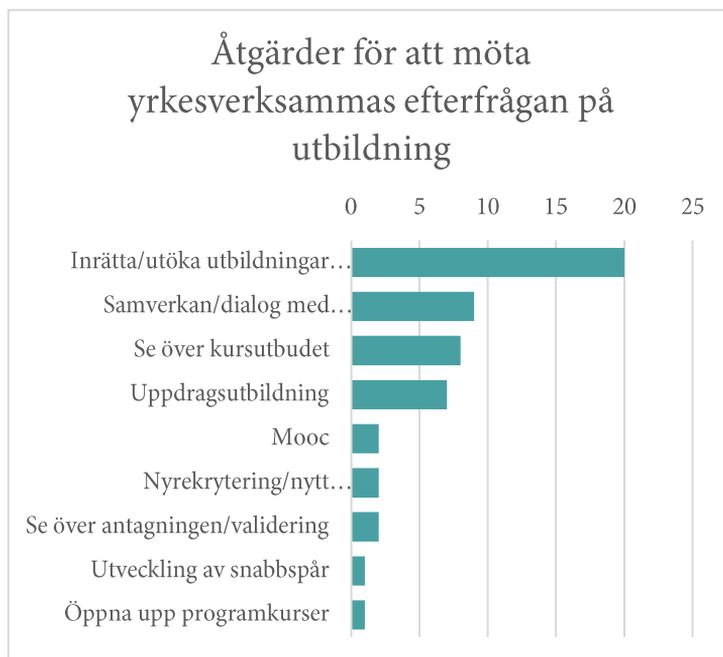
*Tabell: Fördelning av vilket ämnesområde privatanställda tjänstemän helst skulle studera. Avser privatanställda tjänstemän i åldern 25–55 år som uppger att de med stor sannolikhet kommer att studera om de får möjlighet till omställningsstudiestöd.*

Tjänstemännens preferenser vad gäller utbildningsämnen liknar lärosätenas bedömning av var efterfrågan kommer att öka till följd av att omställningsstudiestödet införs: Även lärosätena placerar Ekonomi, juridik och samhällsvetenskap högst, följt av Data/IT och Teknik, naturvetenskap och matematik.

Lärosätenas svar har en övervikt gentemot Medicin och Vård samtidigt som kategorin Pedagogik och utbildning är underrepresenterad. Underlaget vad gäller dessa ämnen är dock så litet, att det inte går att dra några säkra slutsatser. På det hela taget tycks lärosätena göra en ganska bra bedömning även vad gäller ämnesfördelningen.

## Lärosätena anpassar det reguljära utbildningsutbudet

De respondenter som räknar med förändringar i efterfrågan, fick även uppge vad fakulteten eller lärosätet gör för att möta förändringen. Denna fråga besvarades också i fritext. 37 respondenter besvarade frågan och de uppgav totalt 52 olika åtgärder, som vi har grupperat för att göra resultatet mer överskådligt.



*Antal svar per typ av åtgärd, på frågan: Vad gör lärosätet och/eller fakulteten för att möta förändringar i efterfrågan på utbildning för yrkesverksamma och livslångt lärande?*

Det absolut vanligaste svaret handlar om olika anpassningar inom det reguljära kursutbudet. 20 svar handlade om att utöka eller inrätta nya kurser. Därutöver uppger en respondent att man öppnar upp programkurser så att det går att läsa som fristående kurser. 8 svar handlar om att fakulteten eller lärosätet just nu ser över kursutbudet, men att man inte har kommit så långt som att faktiskt genomföra förändringar.

Det finns dock andra typer av åtgärder, som visserligen tycks vara mindre vanliga, men som breddar bilden av vad lärosätena kan göra för att möta utvecklingen.

Nio respondenter uppger att man utökar samverkan med det omgivande samhället, för att på så sätt få bättre underlag kring vilka utbildningar som kommer att efterfrågas.

Sju respondenter uppger att man genomför satsningar inom uppdragsutbildning.

Två respondenter uppger att man anställt särskilda livslångt lärande-ansvariga. Båda dessa svar kommer från samma lärosäte.

Två respondenter svarar att de utvecklar öppna nätbaserade kurser (Mooc:s).

Två respondenter ser över antagningsrutinerna, varav en nämner att man inom ramen för det ska öka kunskapen om hur reell kompetens kan användas.

### **Validering: Många gör lite**

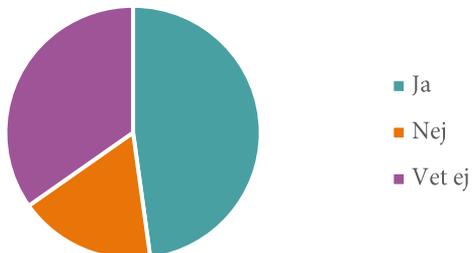
Validering lyfts ofta fram som ett användbart verktyg inom det livslånga lärandet. Det gäller inte minst validering av reell kompetens. Genom att validera kunskaper förvärvade i arbetslivet kan yrkesverksamma få behörighet till fler utbildningar. Validering kan även användas för att korta ner utbildningstiden, genom att tillgodoräkna utbildningsmoment vars innehåll motsvarar kunskaper som den sökande redan har förvärvat i arbetslivet.

Enkäten innehöll därför en fråga om lärosätet arbetar med validering för tillgodoräknande av reell kompetens inom ramen för arbetet med livslångt lärande. 22 av 46 svarar ja och åtta svarade nej. Hela 16 respondenter svarar att de inte vet.

Till de som svarat ja följde en fråga om hur många ärenden det rör sig om årligen. Här tycks många vara osäkra: En del svarar till exempel att det sker på lärosätet men inte på den egna fakulteten, andra svarar att det rör sig om en handfull per år eller att man inte vet. Endast 5 respondenter svarar att det rör sig om 20 ärenden eller mer varje år.

Det är alltså tydligt att även om många fakulteter arbetar med tillgodoräknande av reell kompetens i någon mån, så är det inte en högt prioriterad fråga inom ramen för arbetet med livslångt lärande.

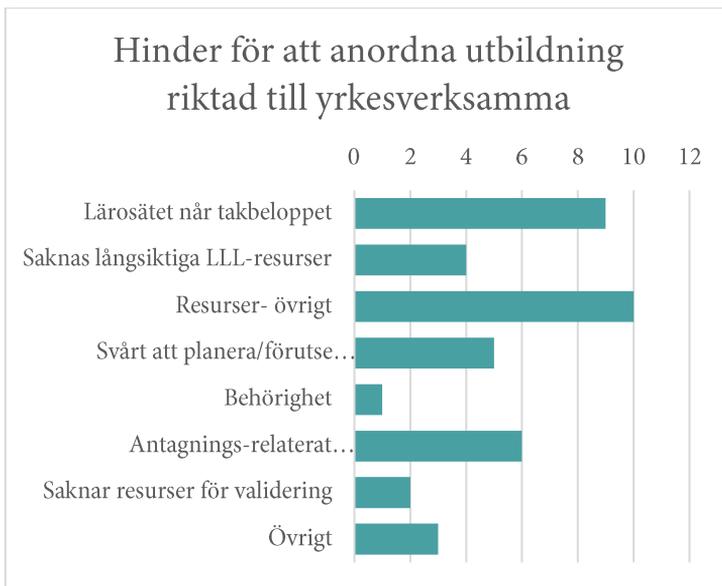
Arbetar ni med tillgodoräknande av yrkesverksammas reella kompetens?



*Fråga: Inom ramen för arbetet med livslångt lärande, arbetar lärosätet/fakulteten genom validering med tillgodoräknande av reell kompetens för att yrkesverksamma ska kunna korta ner sin utbildningstid? (Ja 48 %, Nej 17 %, Vet ej 35 %)*

### **Resurser är ett hinder för att utveckla utbildningsutbudet**

Respondenterna fick avslutningsvis beskriva ifall de upplever några problem eller hinder för att anpassa utbildningsutbudet när efterfrågan ökar bland yrkesverksamma. 36 fakulteter svarade, men några lyfte mer än ett problem/hinder. Även denna fråga har besvarats med fritextsvar, som vi sedan har grupperat.



*Fråga: Finns det några problem i nuvarande regelverk eller resurstilldelningssystem, som gör det svårt för din fakultet att tillhandahålla utbildning riktad till yrkesverksamma? Om ja, vilka?*

Det vanligaste hinder som fakulteterna ser är på något sätt kopplade till resurser eller resurstilldelningssystemet. Nio anger att lärosätet redan når takbeloppet, vilket innebär att de inte skulle få ersättning för nya utbildningar om de inte samtidigt lägger ner eller tar emot färre studenter vid andra utbildningar. Någon respondent nämner att detta får dem att fokusera på uppdragsutbildning, som har en separat finansiering. Men generellt tycks begränsningen i form av nuvarande takbelopp hålla tillbaka lärosätena från att utveckla utbildningar för livslångt lärande.

Fyra fakulteter efterfrågar specifikt långsiktiga resurser för livslångt lärande. Det framgår dock inte om detta är ett problem i lärosätets interna resursfördelning som beslutas av lärosätesledningen, eller om de efterfrågar en mer långsiktig variant av de 3 000 platser för livslångt lärande som regeringen införde under 2020 och som ska fördelas årligen till och med 2024.

Flera andra problem med resurser lyfts också fram. Några lärosäten lyfter att yrkesverksamma och äldre studenter har lägre genomströmning än ungdomsstuderande, vilket gör att sådana studenter genererar mindre intäkter till lärosätena med dagens

prestationsbaserade resurstilldelningssystem. Ett lärosäte nämner att man tidigare har fått statliga medel för en riktad satsning, men att man inte kan fortsätta med de kurserna efter att satsningen har gått ut. Ett lärosäte nämner att det är svårt att få bärighet i kurser på halvfart, dock utan att närmare beskriva problematiken. Ett lärosäte nämner att man har brist på personella resurser, vilket vi tolkar som att den befintliga undervisande personalen redan arbetar för full kapacitet och att det inte går att ta emot fler studenter utan att nyanställa.

Två lärosäten nämner specifikt att det saknas resurser för validering av reell kompetens. Av det ena svaret framgår att *lärosätena* saknar resurser för validering, medan det andra svaret inte nämner ifall problemet ligger i resurstilldelningen till lärosätena eller om det går att lösa med den interna resursfördelningen där lärosätet själv beslutar om hur resurserna ska fördelas mellan fakulteterna.

Bland de hinder som inte rör resurser, så är olika problem kopplat till antagningssystemet vanligast. Flera lärosätena nämner att det är för lång tid mellan ansökan och kursstart, vilket beskrivs som ett särskilt stort problem för kortare kurser riktade till yrkesverksamma. Något lärosäte nämner också att det är svårt att marknadsföra kurser särskilt för yrkesverksamma på antagning.se.

Många problem beror dock på en kombination av faktorer. Ett lärosäte nämner till exempel att dagens behörighetskrav är ett hinder för många yrkesverksamma – och att det visserligen skulle gå att avhjälpa med validering av reell kompetens, men att det i sin tur är svårt att göra i större skala eftersom det är resurskrävande.

Fem lärosäten uppger att ett hinder är att det är svårt att planera och förutse efterfrågan på nya utbildningar för yrkesverksamma. Vi har valt att redovisa detta som en separat problematik, även om den givetvis hänger samman med att resurstilldelningen: Resurserna baseras idag på antalet studenter och prestationer, vilket gör att lärosätet inte får ersättning för att utveckla nya utbildningar om studenterna uteblir.

Några lärosäten beskriver att hindren snarare handlar om byråkrati. En fakultet lyfter fram myndighetsformen – att det blir tungrott och svårt att förändra verksamheten inom nuvarande organisationsform. Två fakulteter beskriver att regelverket är trögt och att det är svårt att veta hur livslångt lärande ska redovisas/avräknas.

# Slutsatser och förslag

## Lärosätena räknar med fler yrkesverksamma studenter

Det är tydligt att lärosätena förväntar sig att fler äldre och yrkesverksamma kommer att söka sig till högskolorna i samband med att det nya omställningsstudiestödet införs. Den stora merparten av alla fakulteter tror sig påverkas, inom alla ämnesområden och över hela landet.

Lärosätenas bild av vilka utbildningar som kommer att påverkas av ett ökat söktryck, stämmer förhållandevis väl överens med den bild som Unionen har fått genom att tillfråga privatanställda tjänstemän: Många yrkesverksamma kommer att vilja studera på deltid även med det nya omställningsstudiestödet, men det finns också en stor grupp som kommer att vilja studera på heltid. Efterfrågan på olika former av distansutbildning kommer sammantaget att vara något högre än efterfrågan på renodlade campusutbildningar.

Majoriteten av lärosäten tror att efterfrågan kommer att öka på både grundnivå och avancerad nivå. Inget lärosäte tror att efterfrågan kommer att minska totalt sett. Två lärosäten tror dock att efterfrågan kommer att minska på utbildning på grundnivå. Ett sätt att tolka detta, är att några lärosäten betraktar dimensionering som ett nollsummespel där en ökning av vissa utbildningar måste motsvaras av en minskning i en annan del av utbudet. Det intressanta blir då inte om efterfrågan sjunker i absoluta tal, utan hur stor andel av de presumtiva studenterna som efterfrågar utbildning på en viss nivå. Om efterfrågan ökar mer på utbildning på avancerad nivå, så leder det till en relativ efterfrågeminskning på utbildning på grundnivå.

## Lärosätena utvecklar sitt arbete med livslångt lärande

Av fakulteternas svar att döma så genomför lärosätena ett ganska omfattande arbete med att se över och utveckla utbildningsutbudet. Några lärosäten befinner sig fortfarande i startgroparna och utvärderar sitt nuvarande utbud och tar fram nya strategier. Andra lärosäten har redan ett kursutbud särskilt riktat till yrkesverksamma och arbetar löpande med att utveckla såväl nya kurser som innehåll i befintliga kurser.

Det är egentligen inte särskilt konstigt att lärosätena har kommit olika långt. Livslångt lärande har länge varit en del av många högskolors verksamhet, men förväntningarna har varit inte varit helt tydliga och lärosätena har tagit olika mycket ansvar. 2020 infördes

öronmärkta resurser för uppdraget och 2021 förtydligades högskolornas ansvar för det livslånga lärandet i högskolelagen. Dessa förändringar har troligtvis inneburit att många lärosäten har börjat se över sitt arbete med livslångt lärande och att det är en process som fortfarande pågår.

Resultatet visar dock inte om alla lärosäten är delaktiga i den här utvecklingen. Enkäten har en svarsfrekvens om 41 %, vilket innebär att svaren utgör ett relativt bra underlag om bortfallet är slumpmässigt. Det är dock tänkbart att fakulteter som i lägre utsträckning prioriterar det livslånga lärandet, har varit mindre intresserade av att besvara enkäten, och resultatet skulle då ge en överrepresentation av de fakulteter som lägger mer vikt vid det livslånga lärandet. Detta vägs i någon mån upp av att respondenterna har haft möjlighet att beskriva sitt arbete från sitt eget såväl som hela lärosätets perspektiv, vilket gör att fler fakulteter finns representerade indirekt. Svaren kan alltså återspegla insatser som genomförs på fler fakulteter än de som de facto har besvarat enkäten. Bortfallet har dessutom varit lägre bland de större lärosätena som samlar fler studenter. Trots det kan det finnas fakulteter eller lärosäten som inte alls eller i låg utsträckning utvecklar sitt arbete med livslångt lärande, och resultaten bör tolkas med denna osäkerhet i åtanke.

## Resurser den största stötestenen

Många lärosäten lyfter fram resurserna som ett hinder för att utveckla utbildningsutbudet och bättre möta den kommande efterfrågan på utbildning för yrkesverksamma. Inget lärosäte lyfter fram problem med den interna resursfördelningen, men flera pekar uttryckligen på problem i den statliga resursfördelningen.

Kritiken att resurstilldelningssystemet skulle motverka ett utbildningsutbud för livslångt lärande är långtifrån ny. Styr- och resursutredningen gjorde till exempel bedömningen att ”[d]et prestationsbaserade resurstilldelningssystemet (helårsstudenter och helårsprestationer) för utbildning på grundnivå och avancerad nivå medför att utbildningar som på olika sätt är flexibla för studenten ofta är ekonomiskt ofördelaktiga för lärosätena att erbjuda.”<sup>4</sup>

Det är inte heller en ny kritik att takbeloppet utgör ett hinder för

<sup>4</sup> *En långsiktig, samordnad och dialogbaserad styrning av högskolan (SOU 2019:6) s. 250.*

att utveckla utbildning för nya grupper. Begränsningen rörande takbeloppet togs bland annat upp i 2015 års utredning om högskolans utbildningsutbud: ”Med de stora behov av systematisk kompetensutveckling som arbetslivets parter annonserat för framtiden så kommer det inte att vara möjligt för högskolan att bära kostnaderna inom ramen för det statliga anslagssystemet...”<sup>5</sup> Utredningen ansåg att sådan utbildning borde utvecklas i form av uppdragsutbildning – en tanke som fortfarande är aktuell, men som kan tyckas något otillräckligt idag när vi vet att en grundtanke i det nya omställningsstudiestödet är att yrkesverksamma ska kunna söka till samma utbildningsutbud och med samma antagningsförfarande som andra studenter.

Ett annat problem som fakulteterna tar upp gäller långsiktigheten i resurserna för livslångt lärande. Det finns åtminstone två tänkbara orsaker. Den ena kan vara att de utbildningsplatser för livslångt lärande som infördes 2020, för motsvarande 3 000 helårsekvivalenter, bara finns med i statens budget till och med 2024. Det innebär att lärosätena inte kan planera utifrån att dessa pengar finns kvar över tid. Dessa resurser fördelas dock inom ramen för det nuvarande takbeloppet varför de lärosäten som redan når upp till takbeloppet inte kommer att påverkas i någon större utsträckning av att tiden löper ut.

Den andra möjliga orsaken till att lärosätena upplever det som svårt att långsiktiga planera utbildningsutbudet för livslångt lärande, handlar om hur lärosätena behöver agera när utbildningsvolymernas förändras över tid. Erfarenheten från tidigare upp- och nedgångar, är att det framförallt är fristående kurser som läggs ner om lärosätena behöver spara in på resurser. Anledningen är ganska enkel: Lärosätet har ett ansvar gentemot de studenter som har blivit antagna vid lägre programutbildningar, men inget motsvarande ansvar för de studenter som söker sig till kurser för en termin i taget. Om lärosätets takbelopp minskar, så är det därför enklare att dra ner på de fristående kurserna. Detta är högst aktuellt: Under coronapandemin har det gjorts tillfälliga satsningar på högre utbildning för att möta den efterfrågeökning som uppstod för utbildning när arbetslösheten ökade, bland annat i form av höjda takbelopp. Om riksdagen efter pandemin väljer att sänka takbeloppen igen, så kommer högskolorna att behöva minska på utbildningsvolymerna. Här finns det en stor risk att det blir de korta fristående kurserna som blir enklast att ställa in. Det finns alltså en tydlig

<sup>5</sup> *Högre utbildning under tjugo år (SOU 2015:70) s 251.*

logik som ger lärosätena anledning att vara försiktiga med att satsa resurser på att utveckla kurser anpassade för yrkesverksamma, eftersom det finns en risk att kursutbudet kan behöva minskas inom en överskådlig framtid. Det är en fråga som avgörs av politiska beslut.

## Förslag

För att det nya omställningsstudiestödet ska nå sin fulla potential, behöver det finnas ett utbildningsutbud som passar yrkesverksamma. Vi vet att en betydande andel av tjänstemännen efterfrågar utbildning på högskolenivå. Därför är det viktigt att såväl utbildningsanordnare som riksdag och regering tar sin del av ansvaret för att säkerställa att utbildningsutbudet utvecklas till att bättre svara mot yrkesverksammas behov. För att det ska bli verklighet har vi formulerat ett antal förslag. De förslag som presenteras är inte uttömmande, utan lyfter fram de viktigaste åtgärderna utifrån den nulägesbild den här rapporten ger.

### Reformera resurstilldelningssystemet

Lärosätena själva lyfter resurserna som ett hinder för att utveckla utbildning för yrkesverksamma. Systemet med anslagstilldelning baserat på antalet helårsstudenter och helårsprestationer har länge kritiserats för att det motverkar flexibla utbildningsformer och fristående kurser. Om livslångt lärande på sikt ska få en mer självklar plats i samtliga lärosätens utbildningsuppdrag, så måste den skeva incitamentsstrukturen rättas till.

### Inför långsiktiga resurser utanför takbeloppet

Regeringen införde 2020 motsvarande 3 000 utbildningsplatser ämnade för livslångt lärande årligen fram till 2024. Dessa resurser bör göras permanenta. Samtidigt bör de frikopplas från lärosätenas takbelopp så att även de lärosäten som redan når sitt takbelopp ska kunna utöka sitt kursutbud utan att behöva skära ner på andra utbildningar, exempelvis programutbildningar riktade till ungdomsstuderande. En annan fördel med att frikoppla dessa resurser från takbeloppet, är att lärosätena inte skulle bli tvungna att skära ner på kurser för yrkesverksamma om takbeloppet på sikt inte skulle täcka hela utbildningsverksamheten.

### **Följ upp lärosätenas livslångt lärande-uppdrag**

Vår enkätundersökning visar att det pågår ett omfattande arbete med att utveckla utbildningsutbudet för yrkesverksamma och livslångt lärande. Undersökningen har dock vissa begränsningar, den kan till exempel inte visa huruvida samtliga lärosäten bidrar till detta arbete. För att fördjupa bilden av till vilken grad lärosätena efterlever det nya kravet att främja livslångt lärande, som infördes i högskolelagen den 1 juli 2021, så kan regeringen exempelvis ge ett uppföljningsuppdrag till Universitetskanslersämbetet, som är den myndighet som ansvarar bland annat för tillsyn och uppföljning på högskoleområdet.

### **Utveckla högskolornas arbete med validering**

Det är dock tydligt att validering för tillgodoräknande av reell kompetens sker i för liten utsträckning. Till stor del har det att göra med att det inte finns resurser avsatta för arbetet med validering. Vi föreslår därför att staten inför särskilda resurser för detta ändamål. Samtidigt anser vi att många lärosäten redan nu borde ta ett större eget ansvar och utformar sina interna resursfördelningssystem för att uppmuntra fakulteter och institutioner att jobba mer med validering inom ramen för den nuvarande finansieringssystemet.



Med den här rapporten kan Unionen visa hur universitet och högskolor förbereder sig för att ta emot de nya yrkesverksamma studenter som kommer att söka sig till högskolan.

Det nya omställningsstudiestödet kommer att ge fler yrkesverksamma möjlighet att studera. Efterfrågan är särskilt stor på utbildning på högskolenivå. Unionen har därför genomfört en enkätundersökning, riktad till utbildningsansvariga vid lärosätenas fakulteter, för att ta reda på hur förberedda lärosätena är för att ta emot denna nya grupp.

Av rapporten framgår att 4 av 5 lärosäten räknar med att efterfrågan på utbildning för yrkesverksamma kommer att öka när omställningsstudiestödet införs. Många universitet och högskolor har påbörjat ett utvecklingsarbete för att bättre kunna möta efterfrågan på utbildning för yrkesverksamma. Samtidigt är det tydligt att många lärosäten upplever resurserna som ett hinder för att anpassa utbildningsutbudet och möta behoven.

# UNIONEN

## SVERIGES STÖRSTA FACKFÖRBUND

Hos oss är alla tjänstemän i det privata arbetslivet välkomna, oavsett utbildning och befattning.

Bland våra medlemmar hittar du många chefer och dessutom både egenföretagare och studenter.

Vår vision är att tillsammans skapa framgång, trygghet och glädje i arbetslivet.